

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal Of Social Sciences Institute

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

ISSN: 1302-6879

DergiPark
AKADEMİK
Tübitak DergiPark

Google
akademik

HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR: 2016 SAYI/NUMBER: 31

**MEHMET AKİF MİSİR'DA: AKLINDA VATAN,
KALBİNDE YARADAN, KALEMİNDE KUR'AN**

Yrd. Doç. Dr. Esra KÜRÜM

Bitlis Eren Üniversitesi
Fen/Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü
esra-kurum@hotmail.com

Doç. Dr. Cengiz ATLI

Iğdır Üniversitesi
Fen/Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
cengiz3636@hotmail.com

Özet

1873-1936 yılları arasında yaşayan Mehmet Akif, Türk Şairi, İslam Şairi, Veteriner Hekim, Öğretmen, Vaiz, Hafız, Kuranı Kerim Mütercimi ve siyasetçi kimlikleriyle tanınmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal marşı olan İstiklal Marşı'nın da yazarı idi. Çanakkale Destanı, Bülbül ve 1911-1933 yıllarında yayınladığı Safahat en önemli eserlerindendi. II. Meşrutiyet döneminden itibaren Sebilürreşad Dergisinin başyazarlığını yaptı. Kurtuluş Savaşı sırasında da Mecliste Burdur Milletvekili olarak görev yaptı. Birinci meclisin görev süresi bitince 1923 yılında yapılan seçimlerde aday gösterilmeyince siyasetten uzak kaldı. 1924 yılından itibaren Kış ayında kısa sürelerle Mısır'a gitti. Akif 1925 yılından itibaren ise yaklaşık 11 yıl ülkesinden uzakta Mısır'da yaşadı. Bu çalışmada Akif'in Mısır'a gidişi, Mısır'da yaşadıkları, hastalığından dolayı İstanbul'a dönüşü, cenaze töreni ve ölümünden sonra yaşanan olaylar makalemizin ana temasını oluşturdu. Akif'in Mısır'a gitmesi kararını almaya yönelten etkenler ve Mısır'da yaşadığı dönemde yazdığı şiirlerinde nasıl ele alındığı ayrıntılı olarak değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Mısır, Gölgeleler, Gurbet, Devlet Takibi

MEHMET AKIF IN EGYPT: HOMELAND IN HIS MIND, GOD AT HIS HEART, KORAN UNDER HIS PEN

Abstract

Mehmet Akif, who lived between 1873 and 1936, was known as a Turkish and Islamic poet, veterinary surgeon, teacher, preacher, hafiz, translator of Koran and politician. He was the writer of Independence March, the Turkish national anthem. *The Epic of Gallipoli*, *Nightingale* and *Phases*, which was published in the years 1911 and 1933, were among the most significant of his works. He had worked as the lead author of *Sebilürreşad* for a period since the second constitutional period. He served as a member of the parliament representing Burdur during the War of Independence. Not having been nominated as MP in 1923 elections held after the end of the term of office of the first parliament, he remained remote from politics. He had visited Egypt for short periods during winters since 1924. He had lived in Egypt far from his motherland for approximately 11 years since 1925. The major aim of this study is to discuss his move to Egypt, his experiences in Egypt, his return to Istanbul due to his illness, his funeral and the significant events following his death. Thus, this study will examine, in detail, the motives for his decision to move to Egypt and the way he deals with these motives in the poems he wrote during his stay in Egypt.

Keywords: Mehmet Akif, Egypt, Shadows, Foreign Land, State Proceedings

Giriş

Mehmet Akif Şevval 1290'da (Aralık 1873) İstanbul Fatih Sarıgözel'de doğdu. Babası küçük yaşta tahsil için Arnavutluk'un İpek kazası Şuşa köyünden İstanbul'a gelmiş olan Fatih Medresesi müderrislerinden Mehmed Tahir Efendi, annesi aslen Buharalı olup Tokat'a yerleşmiş bir aileden Emine Şerife Hanım'dır. Emir Buharlı Mahalle Mektebinde ilköğrenimine başlayan Akif burada iki yıl okuduktan sonra Fatih Muvakkithanesi'nin yanındaki iptidai Mektebine yazıldı. İlk ve orta öğretimini Fatih'te tamamladı. Babasından ve başka hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Lise öğrenimini 1888'de Mülkiye İdadisi'nde tamamladı. İdadide okurken şiirle meşgul olmaya başladı. 1898'de İsmet Hanımla evlenen Akif'in bu evlilikten üçü kız, üçü erkek altı çocuğu oldu².

¹M. Orhan Okay, M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmet Akif Ersoy", *İslam Ansiklopedisi*, C.28, s.434.

²TBMM Albümü, 1920-1950, Ankara, 2010, s.18.

Damatlarından birisi Kur'an-ı Kerim'in çevirisini yapan ve kendisiyle Mısır'da iken tanışan Ömer Rıza Doğrul'du.³

1899'da yeni kurulan Baytar Mekteb-i Âlisine (Veteriner Yüksekokuluna), başladı. Okulu 1893'te birincilikle bitirerek Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Fen Heyetine Baytar Müfettiş Yardımcısı olarak atandı. Şiirlerini 1894'ten itibaren dergilerde yayınlamaya başladı. Akif'in bu dönemki şiirlerin de temel düşüncesi Müslümanların uyanarak bağımsızlıklarını elde etmeleri ve İslam Milletleri topluluğu halinde birleşmeleri idi. 1906'da ek görev olarak Halkalı Yüksek Ziraat Okulu Kitab-i Resmiye ve 1907'de Çiftlik Makinist Mektebi Türkçe Öğretmenliği'ne atandı. 1908'de Nezaretin Baytarlık İşleri Dairesi Müdür Yardımcısı oldu. II. Meşrutiyetin ilanından sonra yayınlanmaya başlanan ve İslamcı aydınların toplandığı Sırat-ı Müstakim dergisinin başyazarlığını üstlendi. Bu dergide ve sonraki tarihlerde Sebilürreşad Dergisinde⁴ sürekli yazıları, şiirleri ve çağdaş Mısırlı yazarlardan çevirileri yayınlanmaya başladı.

24 Kasım 1908'de Darülfunun Edebiyat Şubesi Osmanlı Edebiyatı öğretmenliğine atandı. Balkan Savaşı sırasında yazdığı şiir ve makalelerini Hakkın Sesleri eserinde topladı. 11 Mayıs 1913'te Baytarlık Dairesindeki görevinden istifa etti. Sebilürreşad Dergisindeki yazıları İttihat ve Terakki Hükümetinin politikasına ters düştüğünden Darülfünundaki görevinden de ayrılmak zorunda kaldı. 1914 yılı başında Abbas Halim Paşa'nın konuğu olarak Mısır'a gidip iki ay sonra döndü. Döndükten hemen sonra Harbiye Nezareti tarafından istihbarat çalışmaları yapmak üzere kurulmuş olan Teşkilat-ı Mahsus'a'nın verdiği görevle 1914 yılı sonlarında Berlin'e gitti. Batı'yı yakından tanınmasına imkân veren ve üç ay kadar süren bu gezi sırasında Almanlara karşı savaşırken esir düşmüş İngiliz ve Rus tebaası Müslüman askerlerin kamplarını ziyaret etti. Onlara savaştan sonra bağımsızlıklarını kazanmak için faaliyet göstermeyi telkin eden konuşmalar yaptı Burada Müslüman esirlerle ilişki kurdu. Üç ay süren bu gezideki izlenimlerini Berlin Hatıraları başlığı altında

³ Osman Öndeş, *Vahdeddin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor, Milli Mücadele ve Sürgün Yılları*, İstanbul, 2012, s.24.; *Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010.

⁴ Sebilürreşad, 1908 Ağustos'unda Eşref Edip Fergan ve Mehmet Akif Ersoy tarafından çıkarılmaya başlanan dergi İslamcılık hareketinin en önemli yayın organı idi. Derginin en büyük özelliklerinden birisi de Safahat'ın tamamına yakınının burada yayımlanmış olmasıdır. 1966 yılında yayın hayatına son verilmiştir. Esther Debus, *Sebilürreşad*, İstanbul, 2009.

Sebilürreşat'ta yayınlandı.⁵ Almanya gezisinden sonra Teşkilat-ı Mahsusa Akif'i bir başka göreve gönderdi. 1915 Mayısında Teşkilatı Mahsusa Başkanı Eşref Kuşçubaşının yönetiminde bir kurul ile Necit'e (Riyad) giderek İngilizlerle anlaşmak üzere olduğu haber alınan Şerif Hüseyin'e karşı Necit Emiri İbn-i Reşit'in hükümete sadık kalması için çalıştı. Bu seyahati dört beş ay sürdü. Necit Çöllerinden Medine'ye adlı şiirini bu ziyarette yazdı.⁶

1918'de açılan Dâr-ül Hikmet-il İslamiye⁷ Başkâtip olarak atandı. Ancak işgal altındaki İstanbul'da fazla kalamayarak

⁵ Kadir Kon, "I.Dünya Savaşı'nda Yeni Bilgiler Işığında Mehmet Akif'in Almanya Seyahati", *Toplumsal Tarih*, 217, Ocak 2012, s.6.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; Ali Erkan Kavaklı, *Matarama Kan Doldu*, İstanbul, 2002; Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992

⁷ Dâr-ül Hikmet-il İslamiye, 12 Ağustos 1918 tarihinde VI. Mehmed Vahîdüddin ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi zamanında "Bab-ı Meşihat" "Yüksek İslam Şurası" benzeri dinî teşkilattır.

9 aza ve 1 reis olmak üzere 10 kişiden oluşmakta, bir de kâtip bulunmaktaydı. 1918'den 1922'ye kadar 4 yıl faaliyetlerini sürdürmüş, toplam 28 kişi azalık yapmıştır. Her biri üç azadan meydana gelen üç komisyon (kelam, fıkıh ve ahlak) bulunmaktaydı. Buraya tayin olunan azalar, bu üç komisyondan birine girebilecek kariyere sahip kişilerin arasından seçilirdi. Komisyonlar kendilerine gelen meseleleri müzakere eder ve karara bağlarlardı.

Teşkilatın görevi, devlet içinde ve İslam âleminde ortaya çıkan dinî meselelere çözümler bulmak, yabancıların veya Müslüman vatandaşların sorularına gerekli cevapları vermek ve halkı dinî konularda aydınlatmaktır. Bunun dışında İslam aleyhindeki her türlü gelişme için kurumlar yazılı olarak uyarılıyor ve

resmî müracaatları yapıyordu. Basında İslam aleyhinde yazı yazan yazarlar gerek cevaplar veriliyor hattı cezalandırılmaları için Dâhiliye Nezaretine müracaat ediliyordu. Ayrıca "Ceride-

İlmiye" adında birmecmuu yayınlanıp dağıtılıyordu. Reis ve azalar başlangıçta itibar ile karşılaşmışlardır, daha sonra değişikliklere uğramıştır.

REİS: Fetva emini Ali Rıza Efendi

AZALAR:

- 1-Said Nursi (Risale-i Nur Külliyyatı'nın müellifi)
- 2-Arapgirli Hüseyin Avni (Medrese-i Süleymaniye ilm-i kalam ders-i âmmi),
- 3-Bergamalı Cevdet Bey (Tefsir-i şerif müderrisi),
- 4-Ders-i Amm Şevket Bey (ilm-i nefis ve ahlâk müderrisi),
- 5-Elmalılı Ahmet Hamdi (mantık ders-i âmmi),
- 6-Şeyh Beşir (fuzela-yı mütehayyizeden Halep mebusu),
- 7-Şeyh Bedreddin (Şam ulemasından),
- 8-Haydarîzâde İbrahim (senedât-ı hakaniye şer'i memuru),

Balıkesir'e gitti. Balıkesir'de teşkilatlanan Kuva-yı Milliye, Mehmet Akif'in dikkatini çekti. Akif Balıkesir'de millî müdafaayı bizzat görerek ve Millî Mücadeleyi büyük bir gazâ olarak vasıflandırarak "zafer yolu bu yoldur" demekten kendini alamamıştı. Şair burada Bir süre şehrin ileri gelenleri ve milli direniş yanlıları ile görüşmeler yaptı. Camilerde halkı aydınlatacak vaazlar verdi. 23 Ocak 1920 Cuma günü Cuma namazından sonra Zağnos Paşa Camii'nde halka bir konuşma yaptı. Akif ilk önce "Alınlar Terlemeli" adlı şiirini okuyup binlerce Balıkesirli'nin kalbinde heyecan uyandıran konuşmasıyla vatan sevgisini aşıladı.⁸ Akif Balıkesir'de bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a döndü.

Dönüşünde Balıkesir'e gitmek üzere izin almadığı ve Kuva-yı Milliye lehinde konuştuğu gerekçesiyle kâtibi bulunduğu Dâr-ül Hikmet-il İslamiye görevinden alındı.⁹ Görevden alındıktan sonra İstanbul'da daha fazla verimli çalışamayacağını düşünerek daha verimli çalışabileceği Ankara'ya geçmeyi düşünüyordu. Akif en yakın dostu Eşref Edip'e "Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sende idarenin işlerini derle topla. Sebilürreşad klişesini al arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et. Harekât-ı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler" diyerek 12 yaşındaki oğluyla beraber İstanbul'dan ayrılmaya karar verdi.¹⁰

10 Nisan 1920'de Çengelköy'deki evinden ayrılarak sonradan Trabzon Milletvekili seçilen Ali Şükrü Bey ile araba, at ve Geyve'den dekovil¹¹ ile on sekiz günlük yolculuğun sonunda 24 Nisan 1920'de

9-Mustafa Tevfik (Amasya müftüsü),

Baş Kâtip:

Mehmet Akif (Dar-ül Hilafet-i Aliyye müderrisi, edebiyat-ı Türkî müderrisi ve Sebil-ürReşad başmuharriri)

Kurucu üyeler ve sonraki azalar arasında Çaykaralı Hacı Ferşad Efendi (1863-1930), İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946), Mustafa Sabri Efendi, Nasuhzade Mustafa Asım Yörük Efendi (vefatı:1943)ve Fetva Emni Muğlalı Ali Rıza Efendi (1861-1943) de bulunmaktadır. Sadık Albayrak, Son Devrin İslam Akademisi, Dâr-ül Hikmet-il İslamiye, İstanbul, 1973

⁸Mücteba, İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul, 1999, s.22-24.

⁹ Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul, 2011, s.104.

¹⁰ E. Edip, *Mehmet Akif Hayat...*, s.56.

¹¹ Dekovil; Ray Aralığı 60 cm veya daha az olan, arabaları buhar, hayvan veya insan gücüyle yürütülen küçük demiryolu vagonu.

Ankara'ya ulaştı.¹² Ankara'da İlk konuşmasını 30 Nisan 1920'de Hacı Bayram Camii'nde yaptı. Kuva-yı Milliye'nin İttihatçı bir hareket olmadığı, bu savaşın dine ve halifeye karşı değil, memleketi düşmanlardan kurtarmak için yapıldığını, bunun bir cihad ve katılımının da farz olduğunu söylüyordu¹³

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi üzerine Burdur mebusu seçildi. Haberi olmadan en yüksek oyu alarak 5 Haziran 1920'de Biga'dan da seçilmesine rağmen 8 Temmuz 1920'de Burdur mebusluğunu kabul ettiğinden mecliste bu sıfatla bulundu. Burdur'da yapılan seçimlerde Akif genel merkezden 33 Tefenni'den ise 25 oy alarak toplam 58 oyla Burdur Milletvekilliğine seçilmişti.¹⁴ Halkı aydınlatmak için görevlendirilerek Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya ve Afyon yörelerini dolaştı. Camilerde millî mücadelenin amaç ve hedefleri konusunda vaazlar verdi. Ekimde Genel Kurul kararıyla 45 gün izinli sayılarak halkı aydınlatma görevini sürdürmesi istendi. Önce Konya'ya sonra Kastamonu'ya gitti.¹⁵ İzni bir ay daha uzatılarak aralık sonunda yasama görevine döndü.

Akif ülke içerisinde kendisine verilen görevleri yürütürken Mecliste de oturumlara katılarak çeşitli konularda görüşlerini belirtiyordu. Mecliste 1336 senesi Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesi münasebetiyle düzenlenen toplantıda söz aldı.¹⁶ Ayrıca 26 Aralık 1921'de İstanbul'daki Fezâhat-ı Ahlakiyeye karşı bir beyanname neşri için bir öneri verdi. Öneride "*Büyük Millet Meclisi Hükümetinin tevfiyat-ı ilâhiyeye istinaden kurtarmak için uğraştığı ecza-yı vatan arasında müessesat-ı İslâmiyeyi en büyük mikyasta ihtiva eden İstanbul'da dinî ve millî ahlâkımızın ve kavaid-i medeniyetimizin pek elîm bir surette ihlâl edilmekte bulunduğu her gün vâsıl-ı sem-i teessürümüz oluyor. Bu şayan-ı esef mübalâtsizlikler Türk ve Müslüman kadınlarının düşman-ı hayatımız olan ecnebi işgal kuvvetlerine mensup zabitlerle hususî ve umumî cemiyetlerde 'hembezmolmak ve bunlarla dans etmek gibi millî haysiyetimize ne kadar mugayir ise dinî akidelerimize ondan daha ziyade muhalif olan bir dereceye vardırılmıştır. Büyük Millet Meclisi âlem-i İslam'ın en büyük merâkizinden biri olan İstanbul'u Türk olduğu derecede*

¹² Adem Çevik, *Vatana Adanan Ömür, Mehmet Akif*, İzmir, 2011.

¹³ M.Orhan Okay, M. Ertuğrul Düздаğ, "Mehmet Akif Ersoy", *İslam Ansiklopedisi*, C.28, s.434.

¹⁴ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre I, 20.

¹⁵ Nurettin Peker, *İnönü ve Kastamonu Havalisi, Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar*, İstanbul, 1955, s.262.

¹⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi*, 8/159, s.517,519,533

Müslüman olmak üzere istirdadetmek azminde bulunduğu cihetle İstanbul ahalisini Müslümanlık ve Türklükten ayırmak gayesine matuf olan dahilî ve haricî her gûna cereyanlara ahval-i haziranının müsait olduğu mertebede mâni olmaya gayret etmek elzem olduğuna şüphesiz yoktur. Binaenaleyh; Büyük Millet Meclisi tarafından kendisinin taht-ı velayetinde bulunan İstanbul ahalisinin bu kısma hitaben bir beyanname isdarı ve bu beyannameye gerek bu türlü fezahetlere cüret eden kadınların ve gerek bu kadınların harekâtının aynı derecede mesulüolan erkeklerinin inşallah bir âti-i karipte şiddetli mesul tutulacağıın tebliğini teklif ederiz."önerisi burada tartışılarak Şeriye Vekâleti'ne gönderildi.¹⁷

Akif Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki ünlü vaazında Sevr Anlaşmasına şiddetle karşı çıkmıştı. Bu vaaz, son derece içtihatlı bir bakışla dünyanın siyasi vaziyetini tahlil edip Sevr Antlaşması'nın bizim için nasıl bir felaket olacağını izah eden, onu yırtıp atmaya ve Batılı sömürgecilerin karşısına iman ve silahla dikilmeyi hayatî bir mecburiyet olarak telkin edip Millî Mücadele'yi büyük bir heyecanla teşvik eden önemli bir belgedir.¹⁸ Mehmet Akif Kastamonu'daki bu konuşmasını 5 Şubat 1921'de TBMM Gizli Celsesinde gündeme getirdi. Sevr Anlaşması hakkında İstanbul'da Tefvik Paşa'ya çekilen telgraf mevzuu üzerinde İstanbul'a gönderilmek üzere bir yazı kaleme aldı. Yazısında İstanbul'a karşı meclisin meşrutiyetini tanımaları lazım geleceğini, Sevr anlaşmasının kabul edilmemesi gerektiğini hilafet ve saltanatın bu haykırışlara itibar etmeleri gerektiğini belirtmişti.¹⁹

Akif'in milletvekili olarak çalıştığı dönemde Genelkurmayın isteği ile Millî Marş seçilecek güfte için 24 Eylül 1920'de bir yarışma açılmış, fakat yarışmaya katılan 724 şiirden hiçbiri beğenilmemişti. Yeni Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey Mehmet Akif'in yarışmaya katılmadığını görerek ricası üzerine kaleme aldığı ve Kahraman Ordumuza ithaf ettiği İstiklal Marşı 12 Mart 1921'de meclis tarafından millî marş olarak kabul edildi.²⁰ Akif mecliste Millî Eğitim ve İrşad komisyonlarında çalıştı. II. Toplantı yılında Millî Eğitim Komisyonu Başkanlığı, III'ncü toplantı yılında ise İrşad Komisyonu'nun kâtipliğini yaptı. Bu dönemde milletvekilliği sona erince Ankara'dan ayrılarak İstanbul'a geçti.²¹ Millî Mücadele'nin

¹⁷ TBMMZC, 15/137, s. 268-271

¹⁸ Adem Efe, "Sebilürreşad", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, s. 252

¹⁹ TBMM Gizli Celse Zabıtları, I, Ankara, 1985, s.410.

²⁰ BCA, 180,9,6,35,1

²¹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele*, TBMM Yayınları, Ankara, 1994, s.126.

zaferle sonuçlanmasının ardından Büyük Millet Meclisi'nin aldığı seçim kararı üzerine yeniden teşekkül eden ikinci dönemde muhalefet grubuna mensup diğer milletvekilleri gibi Mehmed Akif de aday gösterilmedi.

Mehmet Akif'in Mısır Günleri

Mehmet Akif Ersoy yurt içinde kendisine verilen görevleri başarıyla yerine getirmeye çalışmıştı. Fakat ülkesi için birçok görevi başarıyla yerine getirirken 1925 yılında ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Kısa sürelerle 1923-1924 yıllarında kışları Mısır'da geçirdi. 1925'in sonundan itibaren sürekli Mısır'da kaldı. Devrimlerin gerçekleştirilmesi aşamasında özellikle laikliği ters düştüğü inancı ile 1924'de fikrini anlattığı Abbas Halim Paşa kendisini Mısır'a davet etti. Vatanına iptila derecesinde düşkün olan Akif'in ömrünün son yıllarını Vatanından uzakta geçirmesi oldukça merak celbeden bir hususiyettir. Bu duruma gösterilen sebeplerden biri Akif'in 1925'teki şapka inkılabına muhalif olarak ve şapka giymemek için ülkeyi terk ettiği şeklindedir ki bunun asılsız bir iddia olduğunu Düzdağ derlediği hatıralardan hareketle göstermektedir. Bu hatıranın yaşanmasının hemen ertesi günü Akif'in bir kasket almış olması, bu tezi çürütmektedir.²²

Akif'in bu kararında hak kazandığı emekli maaşının bağlanmamasından doğan geçim sıkıntısı ve rejim düşmanı sayılarak polis tarafından takibe alınmış olmasıdır. Akif'in sadece yakın birkaç dostunun bildiği bu gerçek 1950'ye kadar bir sır olarak saklanmıştır.²³Düzdağ, Akif'in Mısır'a gitmeden vedalaştığı dostlarından Şefik Kolaylı'ya büyük bir hüznün ve teessür içinde "*Arkamda polis hafiyesi gezdiriyorlar. Ben vatanını satmış ve memlekete ihanet etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül edemiyorum ve işte bundan dolayı gidiyorum.*" dediğini Eşref Edip'ten iktibasla aktarmaktadır.²⁴Ayrıca bu yılın başında çıkan Şeyh Said isyanı vesilesiyle hükümet muhalifler üzerine baskı kurmuş, aralarında Sebilürreşad'ın da yer aldığı pek çok dergi ve gazeteyi kapatarak sahiplerini ve bazı yazarlarını İstiklal mahkemelerine sevk etmiş bulunuyordu. Akif'in Mısır'ı tercih etmesindeki sebep ise Abbas Halim Paşa'yla ilişkisinin yanı sıra Kahire'nin Üniversiteleri, zengin müzesi, camileri ve Nil Nehrinin eşsiz görünümüydü.

²² M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, II, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.50-53.

²³Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, II..., s.54.

²⁴Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, II..., s.55.

Akif hayatının büyük bir kısmını geçirdiği İstanbul'dan ayrılmadan önce Fatih, Eminönü ve Üsküdar'da geziye çıktı. Buradaki gezilerinde son defa hatıralarını yâd etti.15 Ekim 1925'te İstanbul Polis Müdürlüğü'nden verilen 10363 numaralı pasaportla İstanbul'dan ayrılarak Kahire'ye gitti. Mayıs ayında geri geldi. Ülkeden ikinci çıkışı ise 15 Ekim 1931 tarihi idi²⁵. Mısır'da kendisini kadim dostu Abbas Halim Paşa karşıladı Mısır'da "Mülga Şehbender Vekâleti Tabiiyet Defteri"ne Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak 1863/49 numara ile kayıt edildi. İki yıl Kahire'de kalan Akif şehrin gürültüsünden sıkılınca sessiz sakin çalışmalarını yapacağı bir mekân aramaya başladı. Bu durum üzerine Abbas Halim Paşa Akif'in çalışmalarını daha rahat sürdürebilmesi için Hilvan'daki büyük sarayın karşısındaki köşkünü Akif'e tahsis etti. Akif çölün ortasında yazları çok sıcak geçen bu alanda inzivaya çekilerek Kur'anın tercüme işini ve safahatı tamamlamaya çalıştı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bütçe müzakereleri sırasında alınan bir karar üzerine 21 Şubat 1925'te Diyanet İşleri Reisliği, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri için Elmalılı Muhammed Hamdi'ye, tercümesi için de Mehmed Akif'e teklifte bulundu. Akif, yapılacak çalışmanın dinî ve ilmi sorumluluğunu düşünerek uzun bir tereddütten sonra tercüme yerine meal denilmesi ve Elmalılı M. Hamdi'nin hazırlayacağı tefsirle birlikte basılması şartıyla teklifi kabul etti. Birçok kaynakta Mehmet Akif'in Mısır'da işgal ettiği Kur'an tercümesinin yarım kaldığı ya da Akif tarafından beğenilmediği²⁶ mevcut nüshanın ise Mehmet Akif'in vasiyeti ile yakıldığı ifade edilmektedir.²⁷ Ancak Düzdağ, 1950 tarihinde düzenlenen Akif'i anma toplantısında konuşan Akif'in yakın arkadaşı Şefik Kolaylı'nın konuya açıklık getirdiğini öne sürmektedir. Kolaylı'nın konuşması şöyledir:

"Mehmet Akif'ten, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe'ye tercüme edilmesi istenmiş, Diyanet İşleri'yle mukavele yapılmış ve bir miktar da avans para verilmişti. Para ile telif ve tercüme yapmayı hisleriyle bağdaştıramayan Akif, önce parayı geri vererek mukaveleyi bozdu. Sonra da yaptığı tercümeyle beğenmediğini ileri sürerek göndermedi. İstanbul'a geldiği zaman bu meseleyi sorduk: Tercüme güzel oldu, hatta umduğumdan daha iyi. Lakin onu verirsem namazda okutmaya

²⁵ BCA, 121. 010, 2,6,,1,8

²⁶Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, Haz. : Ömer Rıza Doğrul, İnkılap Kitabevi, (1. Baskı), Ankara 1944, s. 20.

²⁷Benazus, *Mehmet Akif...*, s.168.

kalkacaklar. Ben o vakit Allah'ımın huzuruna çıkamam ve Peygamber'imın yüzüne bakamam" dedi."²⁸

1926-1929 yılları arasında Mısır'da yoğun bir mesai sarfedip tercümeyle bitirdiyse de vefatına kadar üzerinde çalışmaya devam etti. Ancak ezanın kanun ile Türkçe okutulduğu o yıllarda namazların da Kur'an'ın Türkçe tercümesiyle kaldırılacağı endişesini taşıdığından yaptığı anlaşmayı feshedip avans olarak aldığı bir miktar parayı geri verdi ve çalışmasını teslim etmedi.²⁹ Mehmed Akif'in Mısır yıllarında Kur'an mealinden sonraki en önemli meşguliyeti, Kahire'deki el-Camiatü'l-Mısıriyye'nin Edebiyat Fakültesi'nde Türk dili ve edebiyatı dersleri vermesi oldu³⁰. Haftada iki gün bu dersleri vermek için trenle Kahire'ye gidiyordu. Bu derslerden eline geçen yirmi Mısır lirası ile geçimini sağlamaya çalışıyordu.

Akif'in Hilvan'da³¹ günlerinin büyük kısmı çalışmakla geçiyordu. Fakat diğer zamanlarda ise ailesinin ve kendisinin hastalığı ile uğraşıyordu. Bu günlerde iki yüz on altı mısralık bir şiir kaleme aldı. "*Firavun ile Yüz yüze, Gece, Hicran, Secde*" şiirlerini burada yazdı. Bazen de dostlarından bazıları kendisini ziyaret ediyordu. Kendisini ziyaret edenlerden biri de Tefvik Kalaylı bilinen ismiyle Neyzen Tefvik'ti. Neyzen Tefvik cumhuriyetin ilk yıllarında inkılaplara karşı gelenlere hicvini kullanmış, haksızlığa ve yolsuzluğa karşı şiirler yazmıştı. Akif'ten önce Mısır'a gelerek Kahire'de Neyzenler kahvesini açtı.³² Akif'i burada Ezher Üniversitesinde okuyan Türk öğrencilerde ziyaret ediyordu.³³ Bu arada 1933 yılı sonlarında Safahat'ın yedinci ve son kitabı olan *Gölgeler*'i Kahire'de bastırıldı

On yıldan fazla süren Mısır dönemi geçim sıkıntısı yanında eşinin müzmin bir rahatsızlığa müptela olması, başıboş kalan çocuklarını arzu ettiği gibi yetiştirememesi, vatan hasreti, İslam âleminin perişan halinin kendisinde doğurduğu büyük ıstıraplarla geçti. Kahire'de bulunduğu yıllarda Mehmed Akif, kendisini daima himaye eden Abbas Halim Paşa ile ailesi ve orada tahsilde bulunan

²⁸Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, II..., s.64.

²⁹E. Edip, *Mehmet Akif*..., s.162-166.

³⁰M.Orhan Okay, M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmet Akif Ersoy...", 433.

³¹Mısır'ın Kahire ilinde bulunan bir şehirdir. Şehir, Nil Nehri'nin kıyısında ve Memfis kalıntılarının karşısında yer almakta olup Büyük Kahire'nin bir parçasıdır. Kahire'nin yirmi beş kilometre güneyinde yer alır.

³²Aziz Erdoğan, *Abide Şahsiyet Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul, 2011, s.176-178.

³³M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, İstanbul, 2011,s.59.

Türk talebelerle teselli bulmaya çalıştı. Abdülvehhab Azzam, Yozgath İhsan Efendi,³⁴ gibi Mısırlı ilim ve fikir adamlarıyla dostluklar kurdu. Hilvan'daki günlerinde çalışmalarından sıkılınca ortam değiştirmek ve eski dostlarını görmek için İskenderiye, Antakya ve Lübnan'a gidiyordu. Fakat bu gidişleri ve burada kimlerle görüştüğü sıkı şekilde takip ediliyordu.

Mehmet Akif'in Antakya Seyahati

1935'te önemli bir hastalığa yakalanan Mehmet Akif, hem hastalığının stresini atmak hem de memleketine yakın olmak arzusuyla bir aylığa önce Cebel-i Lübnan'a³⁵ geçti. Burada bir ay kaldıktan sonra o dönemde Fransız İdaresinde bulunan Antakya'ya 2 Temmuz 1935'te 2915/364 numara ile Konsolosluk şubesinden pasaport alarak gitti. Antakya'da belli bir süre kaldıktan sonra tekrar Kahire'ye döndü.³⁶ Antakya eşrafından Kasirizade Mustafa Ağa kendisini Antakya'da kalması için ikna etmek istemesi üzerine Mısır'daki ilmî faaliyetlerinden dolayı dönmesi gerektiğini belirtmişti. Antakya gezisiyle ilgili olarak 28 Ağustos 1935'te düzenlenen Raporda “şair Akif üç haftadır Antakya ve civarında dolaşmaktadır. Antakya'ya maruf Arapçı Türklerden Cemil Bey Berakat tarafından davet edilmiştir. Orada bulunduğu süre içerisinde Antakya Lisesi öğretmenlerinden yüzellilikler listesi içinde yer alan Adanalı Ali İlmi Fani, Belediye Kâtibi Radi Azmi, Eski nahiye müdürlerinden ve firari Osman ile Maarif Müdüriyeti kâtibi firarilerden Ata Derviş ile gezmektedir Cemil Bey Suriye devletinin sabık reisi ve hal-i hazırda Suriye Meclis-i Mebusan Reisi Arap vatanîlerinden Suphi Berakat'ın küçük biraderidir. Ağabeyi gibi Arap milliyetçisi ve Türk düşmanıdır” denilmektedir.

Raporun devamında Akif'in halk ile yaptığı görüşmelerde hilafetten bahsettiği ve özellikle Abdülmecid'den bahsederken “Halife ecnebi devletlerinden birçoğu tarafından defaatla muavenet teklifine maruz kaldı. Fakat bir ecnebi ve gayr-i müslim ordusu marifetiyle ecdadının tahtına ve peygamberin postuna oturmayı bir zül bir günah sayan halife bu tekliflerin hepsini reddeyledi. O ancak Türk ve Müslümanın omuzuna eskal ederek makam-ı meşruuna çıkmak istiyor, bu günde uzak değildir” diyerek halifeyi methettiği yazılıdır. Raporda

³⁴E.Edip, Mehmet Akif..., 206-213.

³⁵Cebel-

iLübnanili, Lübnan'ın ortakesiminde yer alan ve Akdeniz'e sahili olan bir vilayettir. Vilayetin isminin Türkçe anlamı Lübnan Dağı'dır.

³⁶BCA, 121.010, 2, 6, 1, 8

ayrıca şapka ve Türkçe ezan hakkında Akif'in görüşleri sorulduğunda “şapka giymek doğrudan doğruya Avrupalıya benzemek maksadı ile yapıldığı için tamamen küfürdür. Türkçe ezan ise katiyen mekruhtur. Namaz caiz değildir. Latin Hurafatı ise ilhan Kur'an-ı Kerimi tağyir eylediği cihetle şeran mekruhtur. Aynı zamanda Türk Müslümanlar ile Arap Müslümanları birbirinden ayıran bu üç bedaatıseyiemenkülvech haram, mezmum ve mekruhtur”³⁷cevabını vermiştir.

Mehmet Akif'in İstanbul'a Dönüşü

Mehmet Akif 1935 yılı başında Abbas Halim Paşa'nın ölümü üzerine Mısır'da kalamayacağını anladı. Bu dönemde hastalığı iyice artmış ve kendisine Siroz teşhisi konmuştu. Kendisi bu durumu öğrenince Mısır'da kaldığı süre içinde kendisine büyük yardımlarda bulunan Sait Halim Paşa'ya ülkesine döneceğini açıkladı. Aynı yılın Temmuzunda 6 Haziran 1936'da 3989/1700 numaralı vizeyle Romen Bandıralı “RoçelKarol” adlı gemiyle İskenderiye Limanından yola çıktı. 16 Haziran 1936'da yıllardır uzak kaldığı İstanbul'a ulaştı.³⁸ Pasaportunda İstanbul'daki adresi olarak Erenköy Şaşkın Bakkal Muhittin Köşkünü göstermişti.³⁹Şairi İstanbul'a gelince Prenses Emine Abbas tarafından gönderilen bir hanım, prensesin misafiri olduğunu kendisine söyledi. Kendisini karşılayanlar arasında kızı Feride, Fuat, Şemsi ve Midhat Cemal de vardı. Buradan Emine Abbas'ın Maçka'daki ikametgâhına gidildi. Orada üç dört gün kaldıktan sonra Nişantaşı'ndaki Sağlık Yurduna götürüldü. Kendisine burada Siroz teşhisi konuldu.⁴⁰

Akif ülkeye geldiği zaman sıkı sıkı takip edilmekteydi. İstanbul'a gerçekten sağlık sorunlarından dolayı geldiği yoksa başka bir niyetinin olup olmadığı da İstanbul Valiliği tarafından araştırılmıştı.⁴¹Dâhiliye Vekâleti'nden İstanbul Valiliği'ne 26 Haziran 1936'da gönderilen şifreli yazıda Şair Akif'in İstanbul'a ne zaman geldiğinin, kimlerle görüştüğünün ve geliş sebebinin araştırılması istenmişti.⁴²İstanbul'a geldiği dönemde Antakya'da çıkan Yeni Gün

³⁷BCA,121.010.2.6.73

³⁸Mehmet Akif'in Anadolu'ya geçtiği zamanki pasaport bilgileri şu şekildeydi. Pasaportu aldığı yer Kahire Konsolosluğu, Pasaport tarihi 2 Temmuz 1935, pasaport numarası 3640/2915, son vizeyi aldığı yer kahire konsolosluğu vize tarihi 6 Haziran 1936, vize numarası 3989/1700, BCA, 121. 010, 2,6,1,1

³⁹ BCA, 121. 010, 2,6,,1,1

⁴⁰ Kazım Yetiş, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Ankara, 2011, s.34.

⁴¹BCA,121.010,2,6,1,9

⁴²BCA,121.010.2.6.70

gazetesinde “geçen sene şehrimize gelerek beş on gün kalan şair burada kendisi ile görüşen ve adelleri parmak sayısını geçmeyen malum birkaç kişiye Türk İnkılabı, Latin harfleri ve dil işleri aleyhinde atıp tutmuş ve işlerin hiçbir zaman sökmeyeceğini söylemiştir. Şairin yeni Türkiye’yi gözleri ile gördükten sonra hakikatle karşılaşarak yola geldiği anlaşılıyor”⁴³

20 Temmuz 1936’da Akif hakkında yapılan soruşturma sonucunda Akif’in 1935’de Antakya’ya yaptığı seyahatte Hoybun Cemiyeti mensuplarından Nizameddin Kibar, ve Kürd Celadet Han ile görüştüğü yüzelliklerden Ali İlmî’nin evinde misafir kalarak muhalif grubu oluşturan ağalarla temas ettiği belirtilmişti. Buradaki görüşmelerde hilafet ve halife lehinde ve Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde propagandalar yaptığı 30 Eylül 1935 tarih ve 83405/1771 sayılı İstanbul Komutanlığı’ndan alınan Genelkurmay Başkanlığı’nun 28 Eylül 1935 tarih ve 59750 nolu sayısına dayandırılmıştı.⁴⁴Raporda ayrıca Antakya’dan önce gittiği Amman ve Şam’da Çerkeslerle bulunduğu, Halep’te Refik Halit’in misafiri olduğu ve Antakya’dan Ali İlmî’nin Fransız nüfusuna tabi ağalardan aldığı para ile Mısır’a gittiği yazılıydı. Raporun son kısmında ise Antakya’da bulunduğu sırada kendisiyle görüşen Terakkiperver partili gençlere Türkiye’nin bugünkü idaresinden memnun olmadığını söylediği bu gençlerin içinde Akif’e muhalif gençlerin Ali İlmî’nin Akif hakkında yayınlamak istediği makaleyi basmadıklarını belirtmişti.⁴⁵

Akif’le ilgili olarak bu raporlardan hariç 18 Ağustos 1936’da bir diğer raporda Antakya’ya seyahatinde Suphi Berakat’ın kardeşi Cemil’in yanında kaldığı burada Refik Halit ve bazı muhaliflerle görüştüğü buradaki görüşmelerinde Türkiye ve Atatürk lehine sözler söylediği ve bazı konular üzerinde tartışmalarda bulunmuş oldukları Halep Konsolosluğu tarafından rapor edilmişti.⁴⁶Bu iddialarla ilgili olarak Kahire Büyükelçiliğinden 29 Temmuz 1936’da gizli ibaresiyle gönderilen yazıda ise durumun böyle olmadığı açıklanmıştı. Burada yapılan incelemede rejim aleyhinde ve özellikle hilafet lehinde propaganda yapmadığı, Kahire’de yüz elliliklerle ve muhalif kesimle de irtibatının olmadığı açıklanmıştı.⁴⁷

Dâhiliye Vekilininin 27 Ağustos 1936 tarihinde İstanbul Valiliğine yazdığı yazıda Akif’in İskenderun’da bulunduğu sırada yüz

⁴³Yeniğün,28.6.1939,S.1484.

⁴⁴BCA,121.010,2,6,,1,8

⁴⁵BCA,121.010,2,6,,1,5

⁴⁶Cemil Bereket kendisini tedavi ettirmek üzere Mısır’a gittiğinde Mehmet Akif’le tanışmıştır.BCA,121.010.2.6.51

⁴⁷BCA,121.010,2,6,,1,7

elliliklerden Zeynelabidin ve yeğeni Ali, Eski Karahisar Milletvekili Ömer Feyzi, Firari Radı, Azmi, Adanalı Mehmet Hoca ve Kadı Asım ile görüşerek hükümet aleyhinde sitemde bulunduğu ayrıca Ömer Feyzi ve Zeynelabidin tarafından yazılan fakat bastırılmayan kitabın kendisine gösterildiğinde büyük bir dikkatle inceleyerek kendi el yazısı ile ilaveler yaptığı Beyrut Başkonsolosluğu'ndan bildirilmişti.⁴⁸

Akif'in kişiliğinin yanısıra ülkeye gönderilen kitapları da sıkı bir şekilde denetlenmekteydi. 26 Ağustos 1936'da Mısır'da 1933'de yazdığı ve Matbaatüşşebap'ta eski Arap harfleri ile bastırıldığı Safahat(Yedinci kitabı Gölgele'ın) adlı kitabının 2175 tanesi İstanbul'daki adresine gönderilmişti. İstanbul Vilayeti'de gümrükte bulunan kitapların ülkeye sokulup sokulmayacağını sorgulamıştı.⁴⁹1 Eylül 1936'da Matbuat Umum Müdürlüğü'ne âcil yazısıyla gönderilen yazıda İstanbul'da bulunan Akif'in adına Mısır'dan gelen Safahat'ın yedinci kitabı Gölgele'ın içeriğinde irtica propagandaları ile dolu olduğu düşünülerek gümrükten ülkeye sokulmasına müsaade edilmemesi, bu eserin iade edilmesi ve şaire ait bu tür kitapların yurda sokulmaması ve herhangi bir şekilde yurda girmiş olanların ise toplatılması istenmişti.⁵⁰Bu karardan sonra Mehmet Akif'in gümrükte bulunan Safahat adlı kitaplarının İskenderiye'ye iade olunmak üzere Romanya vapuruna bırakıldı.⁵¹

Mehmet Akif'in Cenaze Töreni

1935'te iyice rahatsızlanan Mehmed Akif, hava değişimi için bir aylığına Lübnan'a ve o sırada Fransız idaresinde bulunan Antakya'ya gitti. Hastalığının ağırlaşması üzerine 17 Haziran 1936'da İstanbul'a döndü. Maçka'da İzmir Palas'ta oturan Abbas Hilmi Paşa ailesinden prenses Emine'nin⁵² himaye ve yardımı ile 19 Haziran 1936'da Teşvikiye Sağlık Evine yatırıldı. Burada tedavi gördüğü dönemde Mısır'a dönmeyeceğini bundan sonra ülkesinde kalacağını dile getirdi. Hasta olarak yattığı Teşvikiye Sağlık evinden 10 Temmuz 1936'da çıkarak yaz aylarında Said Halim Paşanın Alemdağ'daki Baltacı Çiftliği'nde oğlu Prens Halim tarafından misafir edildi. Mehmet Akifson günlerini de Beyoğlu'nda Mısır Apartmanının beşinci katında

⁴⁸BCA,121.010,2,6,1,4

⁴⁹BCA,121.010,2,6,,1,45

⁵⁰BCA,121.010,2,6,,1,5

⁵¹BCA,121.010,2,6,,1,33

⁵² Prens Emine: 1899 İstanbul doğumludur. Abbas Hilmi Paşa'nın kızı ve eski Berlin Sefiri General Sami'nin karısıdır. İzmir Palas Apartmanı'nın 3 nolu dairesinde oturmaktaydı. Yaz dönemlerinde ise Heybeliada'da yaşamaktaydı. BCA, 121. 010, 2,6,1,9

Abbas Hilmi Paşa ailesinden Prenses Emine'nin vekili Avukat Fuat'ın yanında geçirdi.⁵³ Vücudu daha fazla bu hastalıkla mücadele edemeyerek⁵⁴ 27 Aralık 1936'da bu evde vefat etti.

Vatanından uzakta hem gurbet hem de habis bir hastalıkla mücadele etmekten yorulan Akif yurda dönmeye karar verdiğinde günleri sayılıdır. Zira tüm tedavilere rağmen kısa bir süre sonra son nefesini verecektir. Ancak neredeyse gizli tutulmaya çalışılan ölüm haberi ülkenin vatanperver gençleri tarafından duyulmuş son vazife hak ettiği gibi ifa edilmiştir. Merasimin şahidi Mithat Cemal, ilk önce bir fukara cenazesi sandığı sessiz sedasız üstü açık gelen cenazeyi görmüş ve ihtimal vermemiştir. Ancak İstiklal Marşı şairine teşekkür etmek isteyen halk ve üniversite öğrencileri, elbirliği ile ve herhangi bir organizasyon olmaksızın bir araya gelip önce cenazeyi üniversite sancağı ile sarmışlardır. Al sancak ve Siyah Kâbe örtüsüne sarılı tabut bir anda toplanan üniversiteli gençlerin elleri üstünde taşınmıştır: *"Cenazenin arkasında yekpare bir karaltı yürüyordu; bunda bir damla "teşkilat" yoktu; bunlar, bir işaretin bir teşekkülün topladığı insanlar değildi; kendi kendilerine gelenlerin saflarıydı; surf cenazeye gelmiştiler ve bu, şahidi olmayan güzel dostluktu. Cenaze arabası, tekerleklerinde, beygirlerinde şuurlaşan bir durgunlukla arkadan uzaktan geliyordu."*⁵⁵ diyerek resmî şahıs ve makamların ilgi göstermediğini belirtmişti. Akif'in cenazesi, 28 Aralık 1936'da hastalığının son günlerinde kaldığı Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanından alınarak otomobille Beyazıt Camii'ne getirildi⁵⁶.

Cenaze törenine Sivas Milletvekili Mehmet Şemseddin Günaltay, Fadıl Ahmet, Yahya Kemal, Profesör Muhiddin, Esad Fuat, Çolak Selahaddin, tüccar Emin Vasfi, Kuleli Askeri Lisesi Edebiyat Öğretmeni Tahirül Mevlevi, Şehremini'de oturan Suudul Mevlevi, Fuad Şemsi,⁵⁷ gazeteci Feridun ile üniversite ve Askeri Tıbbiye

⁵³ BCA, 121. 010 BCA, 121. 010, 2,6,1,5, 2,6,1,8

⁵⁴ Nuran Özlük, *Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler*, (19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937), İstanbul, 2007, s.45

⁵⁵ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001, s.192.

⁵⁶ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*, İstanbul, 2001, s.192.

⁵⁷ Avukat Fuat Şemsi:1299 İstanbul doğumluydu. İstanbul'da Beyoğlu İstiklal Caddesinde 303 nolu Mısır Apartmanının 22 nolu dairesinde oturmaktaydı. Yaz dönemlerinde ise İstinye vapur iskelesi üzerinde yalısında oturmaktaydı. Fuat Şemsi Mısır eski hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın ve paşanın eşi Prenses Hatice'nin, Mehmet Ali Paşa'nın ile Kemalettin Sami Paşa'nın davalarını yürütmüştü. Avukatlıktan önce Galatasaray Lisesi ve çeşitli okullarda tarih ve Coğrafya öğretmenliği yapmıştı. İzmir Suikastı sırasında sorgu yargıçlığı (Mustantıklık) görevinde bulundu. BCA,121.010,2,6,,1,5

öğrencileri katılmıştı. Cenaze namazının kılınmasından sonra Beyazıt Camii'nden üniversite gençliğinin ve halkın katıldığı büyük bir cemaatle Beyazıt, Şehzadebaşı, Fatih, Edirnekapı caddelerinden geçerken büyük hürmet gösteriliyordu. Törende iki genç tabutun önünde Edebiyat Fakültesi'nin afişini taşıyordu. Bu yürüyüşün sonunda şairin naaşı Edirne Kapı Mezarlığı'na götürüldü. Akif defin edilmeden önce mezarlıkta Menemen Abidesini de yapan Heykeltıraş Ratip Aşir tarafından alçı ile yüzünün kalıbı alındı.⁵⁸ Akif bu işlemin sonrasında şehitlik karşısında bulunan kabrine defin edildi.

Kabri Akif'in eski dostlarından ve üniversitede profesör olan Naim Bey'in yanında, merhum Şair Süleyman Nazif'in biraz ilerisinde idi. 1960 yılındaki yol inşaatı sebebiyle her iki mezar Süleyman Nazif'in kabriyle birlikte Edirnekapı Şehitliği'ne nakledildi.⁵⁹ Törenin sonunda bazı kişiler Akif'in şiirleri ve bestelediği İstiklal Marşından övgüyle bahsetmişlerdi⁶⁰ Mehmet Akif cenazeye katılanların okuduğu İstiklal Marşı ile defnedilmişti. Bu durum ona "*Fetihten beri şehrin toprağına kendi eseri ile gömülen ilk ölü*"⁶¹ olma payesini vermişti. Öğrencilerden Edebiyat Fakültesi adına Abdulkadir, şairin hayatını ve gençlerin şairin ölümü hakkındaki düşüncelerini anlattı. Müteakiben öğrencilerden Bayan Fikret tarafından da İstiklal Marşından hemen sonra Çanakkale Destanı adlı şiiri okundu.

Mehmet Akif'in Ölümünden Sonra Şair Hakkında Düzenlenen Törelere Yapılan İncelemeler

Mehmet Akif'in düzenlenen cenaze öreninde törene katılan gençler şairin mezarının kendileri tarafından yapılacağını ve her sene öldüğü günün yıl dönümünde 28 Aralık'ta mezarın ziyaret edileceğini ve tören düzenleyeceklerini belirtmişlerdir. Bu amaçla şairin ölümünden sonra şair için her sene anma törenleri düzenlenmişti. 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasında Mehmet Akif'e mezar yaptırmak üzere bin lira civarında para toplandığı ve 28 Aralık 1940'ta şairin mezarına gidilerek gösteri yapılacağı ve üniversite gençliğinin bu hareketi Mehmet Akif'in dinci ve ümmetçi olması hasebiyle dincilik ve ümmetçilik hareketi uyandırmaya sebep olacağı haberi üzerine inceleme başlatıldı.

⁵⁸ *Tan*, 29 Aralık 1936, No: 610. *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1936, No: 4536.

⁵⁹ Mehmed Akif yılı olarak ilan edilen ve fatımınellincisenesinde 1986'da Kültür Bakanlığı tarafından kabrinin üzerine yeni bir lahiye yapıldı

⁶⁰ İstanbul Valiliği Akif'in cenazetöreniyle ilgili raporunu 5 Ocak 1937'de ilçeleri Bakanlığınagöndermişti. *BCA*, 121.010, 2, 6., 1, 2, 30

⁶¹ Kuntay, *Mehmet Akif*..., s. 192.

İncelemede böyle bir faaliyetin fakülte öğrencileri arasında vuku bulmadığı gibi parada toplanmadığı, faaliyeti başlatan Fethi Tevah'ın⁶² Askerî Tıp okulundan son sınıf öğrencisi olduğu ve şairin mezarı başında nutuk söylemediği anlaşılmıştı.⁶³

Şairin ölümünün 10. Yıl dönümü münasebetiyle ilgili olarak 26 Aralık 1946 perşembe günü saat 14'te Eminönü Halkevi salonunda bir anma töreni düzenlemek için Türk Talebe Birliği Başkanı Rehai İslam tarafından müracaatta bulunulmuştu. Sıkıyönetim Komutanlığına bu törende her hangi olumsuz durumda bulunmamak, öğrencilerden dört beş kişinin hazırlayacakları çelengi bir otomobil ile Akif'in kabrine götürmeleri şartıyla müsaade edildi. Tören öğrencilerin okuduğu İstiklal Marşı ile başladı. Birlik Başkanı Rehai İslam, Profesör Ali Nihat Tarlan ve İsmail Sebük tarafından Akif'in kişisel özelliklerinden, vatanseverliğinden, Balkan Harbinden İstiklal Savaşına kadar yazmış olduğu şiirlerden bahsedildi. Törenin sonunda belirlenen heyet tarafından evvelce izin alınan çelenk otomobille mezarlığa götürülüp mezarına bırakıldı.

29 Aralık 1946 Pazar günü de Emekli öğretmenlerden M. Kemal ve üniversite ilahiyat fakültesi öğrencilerinden Hafız Ali'nin aracılığı ile Beyazıt Camii'nde cami imamı Abdurrahman Cevdet, Hafız Esat ve Hafız Ali tarafından Mehmet Akif için Mevlüt okutuldu. Bu törende de İstanbul Valiliği tarafından yapılan incelemede kayda değer bir hadise yaşanmadığı belirtildi.⁶⁴ Şair Mehmet Akif'in anma gecelerinden biri de 27 Aralık 1950 yılında Samsun'da düzenlendi törene yaklaşık beş yüz kişi katıldı. Törende Mehmet Akif'in hayatından bahsedilerek şiirleri okundu törenin tüm aşamaları Samsun Valiliği tarafından incelenerek herhangi olumsuz bir duruma rastlanmadığı belirtiliyordu.⁶⁵

Şair Mehmet Akif ile ilgili olarak Gaziantep İli Nizip Müftülüğünde düzenlenen törenle ilgili olarak tutanak düzenlenmişti. 26 Aralık 1962'de Şair Mehmet Akif'in anılması amacıyla Cumhuriyet okul salonunda düzenleme heyeti tarafından alınan izinle tören düzenlendi. Törende ilçe kaymakamı ve cumhuriyet savcısı da bulunmaktaydı. Törende konuşan ilçe müftüsü M.S. Köse'nin "Bülbül" şiirini okuduktan sonra rejime ve Atatürk ilke ve inkılaplarına muhalif konuşma yaptığı ile ilgili olarak şikâyetle

⁶² Fethi Tevah; askeri tıp okulunun son sınıfında 152 numaralı öğrencidir. Aynı zamanda üniversitenin Edebiyat Fakültesi'nede devam etmekte ve Haseki Hastanesinde stajyer olarak çalışmaktadır. BCA, 121. 010, 2,6,,1,2

⁶³ BCA, 121. 010, 2,6,,1,2.24

⁶⁴ BCA, 121. 010, 2,6,,1,2

⁶⁵ BCA,121.010.2.6.9

bulunuldu. Fakat Gaziantep Valiliği tarafından yapılan incelemede toplantıda muhalif bir konuşma yapılmadığı anlaşıldı.⁶⁶

Aynı tarihlerde 27 Aralık 1962'de Malatya Ticaret Lisesi müsamere salonunda Ankara Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Selami Çekmegil, Ankara İktisadi İlimler Akademisi öğrencilerinden Osman Artan, aynı akademi öğrencilerinden Ulvi Topgül ile Hakkı Döner ve Ulvi Köprülü isimdeki şahıslar Mehmet Akif anma töreni adına bir etkinlik düzenlemişlerdi. Törene YTP İl Başkanı İsmet Bayhan, Malatya'nın Sesi Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Necmettin Bilgili DSİ Mühendislerinden Mehmet Helvacı tüccar Kemal Müminoğlu, terzi Sait Çekmegil ile Alaattin Düzbak ve Alaattin Gürü katılmıştı. Törenin başlangıcında İstiklal Marşı Selami Çekmegil tarafından okunurken son mısraında perde arkasından Sami Canatan adındaki kişi ezan okumuş ve sonrasında Çanakkale Şehitleri şiirini Çanakkale Şehitleri tablosu önünde mevlit okur gibi kaside şeklinde söylemişti. Tören sonunda ezan okuduğundan dolayı irticai davranışta bulunması sebebiyle Sami Canatan hakkında Cumhuriyet Savcılığınca soruşturma açıldı.⁶⁷

Benzer şekilde 28 Aralık 1962 tarihinde de Milliyetçiler Derneği İstanbul Şubesi'nin düzenlediği Mehmet Akif Ersoy'u anma gecesinde de inceleme yapılmış fakat herhangi bir suç unsuruna rastlanmamıştı.⁶⁸ Butörende İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra Akif'in edebi yazılarından parçalar okundu. Şairin yakın arkadaşı eski Balıkesir Milletvekili Hasan Basri Çantay söz alarak hatıralarını anlattı. Tarık Buğra ise şairin şiirlerini okuduktan sonra radyoyu kastederek "*Radyo kimlerin elinde sorun, Niçin radyoda Akif'ten Asım'dan bahsedilmiyor. İçinizde ne nurlu gençler ve bayramlarınız-bayanlarınız? var bunlara söylüyorum doğacak çocuklarınıza Asım ismini koyun*" demekteydi. Törenin son bölümünde ise şairin Safahat isimli kitabının altıncı cildinde Asım başlıklı kısımda geçen bir olayı canlandıran bir perdelik piyes gösterildi.⁶⁹ Piyeste Cumhuriyet ile padişahlık devrini temsille savaş içerisinde geçen Hocaşade'nin Sarıgözel'deki evinde Hocaşade ile Köse İmam arasında geçen konuşma aktarıldı.

⁵⁹BCA,121,010,2.6.9

⁶⁷BCA,121,010,2.6..5

⁶⁸BCA,121.010,2,6,,1,2

⁶⁹BCA,121.010,2,6,,1,2

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy, Türk Siyaseti, Türk Tarihi ve Türk Edebiyatı açısından önemli bir şahsiyettir. Hayatı boyunca devletin ve milletin geçirdiği zorlu evreleri üzüntülü gözlerle seyretmiş ülkenin diğer bütün aydın ve halkı gibi çareler aramıştır. Halka, halkın görüş zaviyesinden dile getirdiği vaazlarla, hutbelerle seslenmiş, yüreklendirip harekete geçirmiştir. Hayatı boyunca hep hakikatten yana tavır alan Akif'in bir destan gibi kaleme aldığı Çanakkale Şehitlerine şiiri bugün bile okuyanda maziye yaşıyormuş hissiyatı uyandıracak kadar hakiki sahneler çizmektedir. Bugün Çanakkale Destanı olarak da anılan bu şiir Akif'in destan yazarken bile hakikat dairesini terk etmediğinin en güzel göstergesidir.

Akif'in göğsündeki imanın gücünden bir an bile şüphe etmediği bu millete Allah bu millete büyük bir zafer ve yeni bir başlangıç bahşetmiştir. Bu yeni, genç ve ayaklarının üzerinde zorlukla durmaya çalışan yeni Türkiye Devleti, artık adımlarını sağlam atabilmek için en önemli hususun eski ile bağların koparılması olduğunu düşünmekteydi. İrtica olarak algılanan her şey bu yeni oluşum içinde oldukça menfi karşılanmakta ve hemen tedbir alınmaktaydı. Yeni Türkiye devletinin bu bakımdan muzır olabileceğini düşündüğü kişilerden biri de Mehmet Akif olmuştur. Şair bu yüzden ülkesini terk ederek Mısır'a gitmeyi uygun görmüştür. Ancak bugün arşivlenen belgeler ışığında görebiliyoruz ki, Akif Mısır'a gitmeden, Mısır'da iken İstanbul'a tekrar döndüğünde, hatta öldükten sonra kendisi için düzenlenen törenlerde bile daima takibat yapmış, irticai bir faaliyet içerip içermediğini sorgulamıştır. Dahası sevgili vatanının kendisini suçlu gibi kendisinden uzaklaştırması ve takip ediliyor olmanın verdiği teessür, şairin Mısır'da yazdığı şiirlerinde de apaçık görülmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Sürelî Yayınlar

Tan, 29 Aralık 1936, No: 610.

Cumhuriyet, 29 Aralık 1936, No: 4536.

Yenigün, 28. Haziran, 1939, S.1484.

Kitaplar

Albayrak, Sadık, *Son Devrin İslam Akademisi, Dâr-ül Hikmet-il İslamiye*, İstanbul, 1973.

- Çevik, Adem, *Vatana Adanan Ömür, Mehmet Akif*, İzmir, 2011.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1994.
- Debus, Esther, *Sebilürreşad*, İstanbul, 2009.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar II*, İstanbul, 2006.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, İstanbul, 2011.
- Edip, Eşref, *Mehmed Akif- Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz: Fahrettin Gün, İstanbul, 2011.
- Erdoğan, Aziz, *Abide Şahsiyet Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul, 2011.
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1944.
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, Ankara, 2011.
- Karakoç, Sezai, *Edebiyat Yazıları II- Dişimizin Zarı*, İstanbul, 2014.
- Karakoç, Sezai, *Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehramlar*, İstanbul, 2013.
- Kavaklı, Ali Erkan, *Matarama Kan Doldu*, İstanbul, 2002.
- Kon, Kadir, *I.Dünya Savaşı'nda Yeni Bilgiler Işığında Mehmet Akif'in Almanya Seyahati*, Toplumsal Tarih, 217, Ocak 2012.
- Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, İstanbul 2001.
- Kutay, Cemal, *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, İstanbul, 1992.
- Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları*, Ankara, 2010.
- Meydan, Sinan, *Öteki Mehmet Akif- Vaiz*, İstanbul, 2015.
- Mücteba, İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul, 1999.
- Öndeş, Osman, *Vahdeddin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor, Milli Mücadele ve Sürgün Yılları*, İstanbul, 2012.
- Özlük, Nuran, *Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler(19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937)*, İstanbul, 2007.
- Peker, Nurettin, *İnönü ve Kastamonu Havalisi, Deniz ve Kara Harekatı ve Hatıralar*, İstanbul, 1955.
- Talu, Ermel, "Devle Cüce", *Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937*, Haz. Nuran Özlük, İstanbul, 2007.
- TBMM Albümü, 1920-1950*, Ankara, 2010.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, I, Ankara, 1985.
- TBMM Tercüme-i Hal Varakası*, Devre I, 20.
- Topçu, Nurettin, *Mehmet Akif*, İstanbul, 2011.
- Türkiye Büyük Millet Meclis, Zabıt Ceridesi*, 8/159.
- Yetiş, Kazım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Ankara 2011.